

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
NA LATA 2017-2020
DLA GMINY NOWA WIEŚ WIELKA

Opracowanie : dr Agnieszka Wysocka

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP
2. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI (ASPEKTY PRAWNE)
3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ
4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW
5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW
DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW
DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
7. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY
8. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – (SZANSE
I ZAGROŻENIA)
9. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI
10. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD
ZABYTKAMI
11. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI
12. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

1. WSTĘP

Podstawowym celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Gminy Nowa Wieś Wielka jest określenie głównych kierunków i zadań w dziedzinie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami ma służyć Samorządowi Gminnemu w podejmowaniu skoordynowanych i planowych zadań w zakresie ochrony zabytków, w szczególności: w inicjowaniu, wspieraniu, finansowaniu, upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kultury na terytorium Gminy.

Ideą Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest również określenie warunków przeciwdziałania degradacji obiektów zabytkowych, poprawy stanu ich zachowania oraz zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, edukacyjnych i turystycznych.

Szczególne role Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami polega na krzewieniu wśród lokalnej społeczności poczucia kulturowej więzi, poprzez upowszechnianie wiedzy na temat znaczenia i wartości wspólnej historii i tradycji.

2. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI (aspekty prawne)

A. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997r. nr 78, poz. 483 ze zm.)

art. 5 Konstytucji RP: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...) kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

art. 6 Konstytucji RP: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

art. 82 Konstytucji RP: „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”.

B. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

(Dz. U.2014, poz. 1446 ze zm.).

art. 3 – definiuje podstawową terminologię obowiązującą w dziedzinie ochrony zabytków; poszczególne określenia oznaczają:

- 1) **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,

- 14) **krajobraz kulturowy** – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
- 15) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

art. 4 - ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

art. 5 - opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

art.6 – w myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- 1) zabytki nieruchome będące w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi;
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi;
  - c) dziełami architektury i budownictwa;
  - d) dziełami budownictwa obronnego;
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi i zakładami przemysłowymi;
  - f) cmentarzami;
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni;
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych i osobistości lub instytucji.
- 2) zabytki ruchome będące w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
  - e) materiałami bibliotecznymi
  - f) instrumentami muzycznymi;
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

- 3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:
  - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
  - b) cmentarzyskami;
  - c) kurhanami;
  - d) relikttami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (**art. 6 ust.2 ustawy**).

art. 7 - określa formy i sposób ochrony zabytków

Formami ochrony zabytków są :

1. Wpis do rejestru zabytków
- 1a. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa
2. Uznanie za pomnik historii
3. Utworzenie parku kulturowego
4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację w zakresie lotniska użytku publicznego.

art. 18 i 19- nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województwa.

(Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: **art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72**).

art. 21- ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

art. 22 ust. 4 - „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

art. 22 ust. 5 - w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

art. 87 - określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program powinien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

art. 89- organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

C. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2017r. poz.1875)

art. 7 ust. 1 pkt 9:

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, w szczególności zadania własne obejmują sprawy: kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

D. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073 ze zm.).

Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać m.in.:

art. 1 ust. 2 pkt 4 - wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,

art. 10 ust. 1 i 2 pkt 4 - studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,

art. 15 ust. 2 pkt 3, 4 i 6 - w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego,
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- określa się w zależności od potrzeb granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady,

art. 39 ust. 3 pkt 2; art. 47 ust. 2 pkt 2 - wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego, projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków,

E. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2017r. poz. 1332 ze zm.)

art. 2 ust. 2 pkt 3 - w myśl ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,

art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 - obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską,

art. 9 ust. 3 pkt 4 - w przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy,

art. 30 ust. 2 - w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz

termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. w razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji,

art. 32 ust. 1 - pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw budownictwa, lokalnego planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa – w przypadku budowy gazociągów o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych,

art. 39 ust. 2 - prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

art. 39 ust. 3 - W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

F. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2016.poz. 239 ze zm.)

art. 4 ust. 1 pkt 16 - wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego,

G. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r. poz.672 ze zm.).

art. 71 ust. 3 - przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych, dotyczy to także krajobrazu kulturowego,

art. 101 ust. 1 - ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

H. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2016r. poz. 2134 ze zm.).

art. 2 ust. 2 pkt 5. - jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych,

art. 6 ust. 1 pkt 3 - jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje park krajobrazowy,

art. 16 ust. 1 - park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

I. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r. poz.2147 ze zm.),

art. 6 pkt 5 - jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

art. 13 ust. 4 - określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,

art. 67 - cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50%,

art. 68 ust. 3 - właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę,

art. 73 ust. 4 oraz art. 84, ust. 4 - w/w zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu.

J. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1785 ze zm.).

art. 7 ust. 1 pkt 6 - ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

K. Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r. poz. 862).

art. 1 ust. 2 oraz ust. 4 - zarówno państwo jak i organy jednostek samorządu terytorialnego sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

L. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2017 r. poz. 972 ze zm.),

Ł. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.),

M. ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2016 r. poz.1506 ze zm.),

N. ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz.U. z 2015r. poz. 2120 ze zm.).

O. akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami :

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011r. (Dz. U. z 2011r. Nr 113 poz. 661) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej

i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów,

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2017 r. poz. 1674),

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ (terminologia)

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opiece podlegają następujące kategorie zabytków :

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi
- zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wyróżnia się następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach ustaleni lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków.

Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Podstawą wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa jest decyzja administracyjna wydana przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również minister ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku ruchomego o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Osoba dysponująca zabytkiem wpisanym na Listę będzie mogła ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich. Ponadto w przypadku takich zabytków pojawi się możliwość ubiegania się o dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, w którym zabytek ma być przechowywany. Dodatkowym uprawnieniem właściciela lub posiadacza zabytku będzie możliwość wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz posiadającym istotne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego naszego państwa. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza mapę z lokalizacją obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektury, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Utworzenie parku kulturowego ma na celu szczególną ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzje o warunkach zabudowy, decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W wyszczególnionych decyzjach winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2014-2017

W dniu 24 czerwca 2014 roku Rada Ministrów przyjęła Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Wieś Wielka opiera się na podstawowych założeniach programu krajowego, którego głównym elementem jest wzmocnienie obszaru działania organów ochrony zabytków, z położeniem szczególnego nacisku na tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Program stwierdza, iż jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić jedynie dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków.

Rolą Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami jest tworzenie odpowiednich warunków dla wypracowania rozwiązań modelowych a następnie ich upowszechnienie. Za realizację zadań związanych z ochroną zabytków odpowiedzialna jest zarówno administracja rządowa (wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz Generalny Konserwator Zabytków), jak również jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli.

Podstawowe założenie ideowe Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami : „**Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków**” ma być realizowane w ramach trzech zadań szczegółowych, poprzez :

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Ad. 1 wyznaczono następujące kierunki działania:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomości,
- przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomości zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków,
- kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Ad. 2 wyznaczono następujące kierunki działania:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Ad. 3 wyznaczono następujące kierunki działania:

- przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa,
- wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

W dniu 13 grudnia 2011r. Rada Ministrów przyjęła koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat poprzez efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych : konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w czasowej perspektywie.

Jako priorytetowe w działaniach związanych z wdrażaniem koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2013, Rada Ministrów wyznaczyła 6 celów:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej, poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Ustalono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynie pozytywnie na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni a dbałość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych będą sprzyjały rozwojowi turystyki i wzmocnią proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Istotne jest aby krajobraz historyczny był chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno-przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004–2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

W zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami strategiczne cele polityki państwa w zostały opisane w dokumencie o nazwie: „Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013”, przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz w dokumencie o nazwie: „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020”, przyjętym przez Radę Ministrów w 2005r. Sposób postępowania określa dokument o nazwie Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”, który szczegółowo definiuje następujące priorytety postępowania :

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Materialną poprawa stanu zachowania zabytków, ich adaptacja i rewitalizacja oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

W ramach priorytetu istotne są :

- budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

W ramach priorytetu istotne są :

- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

W uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawarty jest, ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, Program Operacyjny o nazwie: „Dziedzictwo kulturowe”.

Główne cele w/w programu to :

- poprawa stanu zachowania zabytków;
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych);
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem dóbr kultury za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO DO 2020 roku

Obecnie obowiązująca Strategia została przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu z dnia 12 grudnia 2005 r.

Z punktu widzenia ochrony zabytków istotne są zapisy Strategii Rozwoju dotyczące **unowocześnienia struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu** (realizowane poprzez rewitalizację zdegradowanych obszarów zasiedlonych, dla polepszenia ich zasobów mieszkaniowych, ochrony i rewaloryzacji zasobów zabytkowych z nadaniem im nowych funkcji, wywołanie ożywienia społeczno-gospodarczego, wspieranie przekształceń obszarów problemowych (np. przemysłowych, powojkowych) w kierunku aktywizacji ich potencjałów gospodarczych, społecznych i środowiskowych, odnowę wsi, dla poprawy warunków życia i pracy, podniesienia atrakcyjności turystycznej inwestycyjnej, zaspokojenia potrzeb społecznych i kulturalnych oraz aktywizacji społeczności wiejskich, **zachowanie dziedzictwa kulturowego** (realizowane poprzez tworzenie mechanizmów służących podejmowaniu prac konserwatorskich i rewitalizacyjnych) oraz **promocja i adaptacja dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych** (realizowana poprzez działania zmierzająca do popularyzacji wiedzy na temat unikalności tych zasobów dziedzictwa kulturowego, które są znakiem rozpoznawczym regionu, a jednocześnie czynnikiem przyciągającym turystów a więc także czynnikiem stymulującym rozwój gospodarczy.

Jednym z działań, umożliwiających właściwą ochronę i jednocześnie udostępnianie obiektów dziedzictwa kulturowego, jest ich multimedialna prezentacja przy wykorzystaniu technik informatycznych (digitalizacji). Za ich pośrednictwem liczne, unikalne eksponaty zbiorów muzealnych i bibliotecznych mogą być bezpośrednio dostępne w celach informacyjno-edukacyjnych, promocyjnych i innych

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Plan zagospodarowanie przestrzennego województwa został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko – Pomorskiego nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r. Cele i działania Planu zawarte zostały w rozdziale V pt. „Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa”

Bardzo ważnym narzędziem prawnym, z punktu widzenia ochrony zabytków w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego województwa jest tzw. „miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego”, opracowywany na podstawie Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z dnia 23 marca 2003 roku.

Podstawą tworzenia planów miejscowych jest ewidencja i rejestr zabytków oraz tzw. strefy ochrony konserwatorskiej i archeologicznej a także studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2013 – 2016

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013- 2016 przyjęto uchwałą nr XXXIV/601/13 przez Sejmik Województwa Kujawsko- Pomorskiego dnia 20 maja 2013 r. Dokument przedstawia szereg celów i kierunków działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa kujawsko- pomorskiego.

W programie wyznaczono cele nadrzędny oraz cele szczegółowe wraz z kierunkami działań. Cel nadrzędny to: Utrzymanie różnorodności kulturowej województwa jako świadectwa historii regionu oraz potencjału dla rozwoju gospodarczego. W ramach celu nadrzędnego wyznaczono następujące cele szczegółowe:

- 1) zachowanie dziedzictwa materialnego;
- 2) zachowanie dziedzictwa niematerialnego;
- 3) kultywowanie tradycji regionalnych;
- 4) wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 5) wzrost konkurencyjności regionu.

W ramach programu postuluje się również podjęcie następujących działań:

- **wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jak** : wspieranie i koordynacja działań związanych z tworzeniem gminnej ewidencji zabytków z użyciem stworzonego przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków oprogramowania komputerowego Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ), zapewnienie środków finansowych, celem intensyfikacji procesu wpisywania indywidualnych obiektów zabytkowych do rejestru zabytków, zwłaszcza stanowiących własność skarbu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego, zapewnienie środków finansowych, zmierzających do zachęcenia osób prywatnych do wpisywania do rejestru zabytków obiektów historycznych, których są właścicielami oraz monitorowanie stanu zachowania zabytków;
- **w związku z podjęciem przez Sejmik Województwa Kujawsko- Pomorskiego uchwały nr VII/91/07 z dnia 23 kwietnia 2007 r.- w sprawie przystąpienia do sporządzania zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko- pomorskiego:** zaleca się bezwzględne uwzględnianie w opracowaniu elementów planów związanych z obszarową ochroną dziedzictwa kulturowego rozpoznania i zrewidowania stanu faktycznego istniejących obszarów i stref ochrony konserwatorskiej, zwiększenia ilości obszarów chronionych w ramach stref ochrony konserwatorskiej, zwłaszcza w odniesieniu do obiektów i zespołów leżących poza obszarami miejskimi, przygotowania ściśle określonych stref ochrony konserwatorskiej oraz stref ochrony ekspozycji obiektów jako wytyczne do MPZP, uwzględniania ustaleń i propozycji zawartych w niniejszym opracowaniu, zwłaszcza proponowanych parków kulturowych i innych obszarów chronionych.

Program wojewódzki prezentuje również potencjalne źródła finansowania prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz inne działania związane z rewitalizacją obiektów zabytkowych oraz zespołów urbanistycznych i ruralistycznych.

6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Strategia rozwoju Gminy Nowa Wieś Wielka do roku 2020+, przyjęta Uchwałą Nr XVI/120/16 Rady Gminy Nowa Wieś Wielka z dnia 17 marca 2016 roku.

Program ochrony środowiska na lata 2013-2016 z perspektywą do roku 2020, przyjęty Uchwałą Nr XXVIII/253/13 Rady Gminy Nowa Wieś Wielka z dnia 26 czerwca 2013 roku.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Wieś Wielka, przyjęte Uchwałą nr XLI/418/10 Rady Gminy Nowa Wieś Wielka z dnia 5 października 2010 roku

Zapisy studium w wyczerpujący sposób przedstawiają wskazania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej.

Zasady ochrony obiektów i stref

W zależności od stopnia zachowania istniejącej historycznej substancji oraz stopnia zachowania historycznej kompozycji urbanistycznej wyznacza się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- A - strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- B - strefę ochrony konserwatorskiej,
- W - strefę ochrony archeologicznej.

Na terenie gminy Nowa Wieś Wielka znajdują się strefy A, B i W.

Strefa „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej

Strefę „A” wyznacza się dla obszarów szczególnie wartościowych, przeznaczonych do bezwzględnej ochrony. Działalność konserwatorska w strefie „A” zmierza do możliwie najpełniejszej ochrony i rewitalizacji historycznego układu przestrzennego, polegającej na:

- zachowaniu układu ulic i placów, a w szczególności historycznego przebiegu ulic oraz ich przekrojów, zachowaniu historycznych linii zabudowy oraz wysokości i proporcji budynków, geometrii dachów, zastosowanych materiałów wykończeniowych;
- zachowaniu charakteru wnętrz urbanistycznych;
- zachowaniu historycznych podziałów działek lub nawiązanie do dawnych podziałów poprzez zaznaczenie ich architektonicznymi podziałami brył lub elewacji budynków albo ukształtowaniem wnętrz lub małą architekturą;
- zachowaniu zabudowy historycznej, jej konserwacji i rewitalizacji;
- ewentualnej rekonstrukcji fragmentów historycznej architektury – szczególnie ważnych dominant, elementów wnętrz urbanistycznych i pierzei, fragmentów obwarowań itp.;
- dostosowaniu nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie rozplanowania, skali, wysokości, bryły budynku, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów z nawiązaniem form współczesnych do lokalnej tradycji architektonicznej;
- zachowaniu zasadniczych proporcji wysokościowych zabudowy, kształtujących sylwetę zespołu;
- dostosowaniu współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołu i poszczególnych budynków przez nawiązanie do historycznego programu mieszkaniowo-usługowego i eliminacji funkcji uciążliwych;
- usunięciu obiektów dysharmonizujących.

Sposoby ochrony, działania konserwatorskie na obszarze strefy „A”:

- uzgadnianie z właściwym konserwatorem zabytków wszelkiej działalności inwestycyjnej, podziałów geodezyjnych, zmian sposobu użytkowania, prac ziemnych, remontów, modernizacji, adaptacji, uzupełnień zabudowy, zdobienia brył architektonicznych, wprowadzania małych form architektonicznych, wprowadzania elementów reklamy wizualnej;
- prowadzenie wg wskazań wojewódzkiego konserwatora zabytków badań archeologicznych wyprzedzających działalność budowlaną.

W ramach strefy A konserwator zabytków może warunkować swoje decyzje i uzgodnienia wymogiem wykonania dodatkowych badań, dokumentacji, analiz itp.

Strefa „B” - ochrony konserwatorskiej

Działalność konserwatorska w strefie „B” polega na:

- utrzymanie zasadniczego układu ulic i placów, linii zabudowy, proporcji gabarytów i wysokości zabudowy;
- utrzymanie historycznej zasady podziału działek;
- zachowaniu historycznej zabudowy – konserwacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych;
- utrzymanie historycznej kompozycji wybranych obiektów z dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej;
- zachowaniu kompozycji i układów zieleni historycznej, parków i cmentarzy;
- dostosowaniu nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych;

Sposoby ochrony, działania konserwatorskie na obszarze strefy B:

- uzgadnianie z wojewódzkim konserwatorem zabytków: remontów, modernizacji, adaptacji, zmian sposobu użytkowania budynków historycznych, uzupełnień zabudowy, wprowadzania małych form architektonicznych, wprowadzania nowych inwestycji, prac ziemnych;
- wprowadzanie elementów reklamy wizualnej po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Strefa „W” - ochrony archeologicznej

Na obszarze strefy dopuszcza się działalność inwestycyjną pod warunkiem przeprowadzenia prac archeologicznych polegających na prowadzeniu nadzorów bądź badań archeologicznych o charakterze wyprzedzającym prace budowlane. Wszelkie prace ziemne prowadzone w granicach strefy wymagają uzgodnienia z właściwym konserwatorem zabytków.

Egzemplarz dokumentacji badań archeologicznych podlega, po ich zakończeniu, nieodpłatnemu przekazaniu właściwemu konserwatorowi zabytków.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Plany miejscowe stanowią podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawiają przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych (w przeciwieństwie do studium, które wyraża jedynie politykę przestrzenną gminy). W planie miejscowym dokonuje się również zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne (nie mylić z wyłączeniem gruntu z produkcji rolnej i leśnej, tzw. odrolnieniem).

Istotne w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego są warunki określające ochronę dziedzictwa kulturowego. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego nie mogą wykraczać poza granice administracyjne gminy, mogą za to obejmować tylko część jej obszaru. Na terenie gminy może obowiązywać więcej planów miejscowych, ich granice jednak nie mogą się nakładać. Plan nie może naruszać ustaleń studium, co stwierdza rada gminy przed jego uchwaleniem.

Organem sporządzającym plan miejscowy w gminie Nowa Wieś Wielka jest Wójt Nowej Wsi Wielkiej. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uchwalany jest przez radę gminy ogłaszany przez wojewodę w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

W gminie Nowa Wieś Wielka obowiązują kilkanaście planów miejscowych (dostęp do planów umożliwia BIP)

7. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY NOWA WIEŚ WIELKA

7.1. Charakterystyka Gminy Nowa Wieś Wielka

Nowa Wieś Wielka to gmina wiejska w województwie kujawsko-pomorskim, powiecie bydgoskim z siedzibą w Nowej Wsi Wielkiej, w odległości ok. 20 km na południe od Bydgoszczy, o powierzchni 148,5 km², 14847 ha (lasy: 9.352 ha, grunty orne: 2.003 ha, użytki zielone: 2.110 ha). Z uwagi na niewielki udział powierzchni gruntów rolnych w ogólnej powierzchni Gminy i przewagi gleb niskiej jakości, Gmina posiada mało korzystne warunki rozwoju rolnictwa, natomiast jest obszarem o wysokiej aktywności gospodarczej (14 podmiotów gospodarki narodowej w sektorze publicznym i 720 podmiotów w sektorze prywatnym). Wg stanu na dzień 1 września 2017 roku Gminę zamieszkiwało 9.580 osób (4.907 kobiet i 4.673 mężczyzn). Graniczy z gminami: Białe Błota, Łabiszyn, Rojewo, Solec Kujawski, Złotniki Kujawskie. W granicach Gminy znajduje się 15 sołectw: Brzoza, Dąbrowa Wielka, Dobromierz, Dziemionna, Jakubowo, Januszkowo, Kobylarnia, Kolankowo, Leszyce, Nowa Wieś Wielka, Nowa Wioska, Olimpin, Prądocin, Nowe Smolno, Tarkowo Dolne, oraz miejscowości bez statusu sołectwa: Chmielniki, Emilianowo, Piecki.

Największe miejscowości to Brzoza i Nowa Wieś Wielka, pełniące funkcję lokalnych centrów ze względu na lokalizację instytucji publicznych, usług oraz największą liczbę mieszkańców.

Gmina Nowa Wieś Wielka leży w południowej części mezoregionu Kotliny Toruńskiej, będącej częścią składową Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej. Są to w całości obszary związane bezpośrednio z Doliną Noteci. Pokrywają je gleby torfowe i murszowate na dnie doliny oraz brunatne kwaśne (i wylugowane) oraz bielice na obszarach nadzalewowych. Krajobraz terenu Gminy jest zróżnicowany głównie na skutek procesów rzeźbotwórczych w wyniku których w północnej i wschodniej części Gminy powstały kompleksy parabolicznych wydm śródlądowych w kształcie asymetrycznego łuku o długich ramionach zwróconych pod wiatr. Na obszarach wydmowych przeważnie dominują lasy, które stanowią ok. 60% powierzchni Gminy. Obszary bezleśne tworzą podmokłe łąki w południowej i południowo-zachodniej części Gminy. W centralnej części Gminy znajduje się zlewnia (należąca do dorzecza Odry) największego na terenie Gminy obiektu wodnego – Jeziora Jeziuckiego. Kanał Zielona Struga odprowadza wody do Wisły, a Nowy Kanał Notecki odprowadza wody do Noteci i dalej do Warty. Przez zachodnią część Gminy przepływa Stara Noteć i Nowy Kanał Notecki, wykorzystywane do regulacji systemów wodnych i zapewniające rolnicze użytkowanie obszarów łąk i pastwisk (z rolnictwa utrzymuje się tylko 8% ludności).

Ponad 70% powierzchni Gminy zajmują tereny chronione:

- Krajobraz Wydm Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej, utworzony 14. czerwca 1991r. rozporządzeniem Wojewody Bydgoskiego celem zachowania unikatowych form rzeźby terenu, kompleksów leśnych istotnych dla regulacji stanu atmosfery oraz zasobów wód podziemnych, jest to strefa masowego wypoczynku mieszkańców Bydgoszczy i innych pobliskich miejscowości, pełni ważną rolę w turystyce codziennej i świątecznej.
- Obszar Chronionego Krajobrazu „Łąki Nadnoteckie”, na terenie leśnictwa Smolno, jest to inicjatywa władz samorządowych (Uchwała z dnia 29. marca 2000r.). Teren ten to część korytarza ekologicznego o randze międzynarodowej z uwagi na szlaki wędrówek ptaków, obszary silnie uwilgotnionych gleb organicznych oraz zbiorowisk roślinności łąkowej.

Na terenie Gminy Nowa Wieś Wielka występują dwa florystyczne rezerваты przyrody:

- Rezerwat „Dziki Ostrów” (powierzchnia 74,68 ha) w północno-zachodniej części Obszaru Chronionego „Łąki Nadnoteckie”) ze zbiorowiskiem dąbrów z wartościowymi gatunkami roślin runa leśnego,
- Rezerwat „Tarkowo” (powierzchnia 0,25 ha) z roślinnością torfowiska wysokiego i stanowiskiem wiśni karłowatej.

- Pomniki przyrody Gminy Nowa Wieś Wielka to dęby szypułkowe w miejscowościach: Brzoza (dwa dęby), Dąbrowa Wielka (dwa dęby), Leszyce (jeden dąb), Nowa Wioska (dwa dęby), Olimp (trzy dęby), Prądocin (dwa dęby).

Przez teren Gminy przebiegają drogi: droga krajowa nr 25, droga wojewódzka nr 254, drogi powiatowe, liczne drogi lokalne, linia kolejowa o znaczeniu strategicznym będąca częścią magistrali węglowej Śląsk-Gdynia, uzupełniająca sieć transportu kolejowego - linia kolejowa łącząca Nową Wieś Wielką, Chmielniki i Brzozę z Bydgoszczą (w Bydgoszczy mieści się Międzynarodowy Port Lotniczy).

7.2. Zarys historii Gminy Nowa Wieś Wielka.

Zalesione tereny Puszczy Bydgoskiej zachęcały do rozwoju gospodarki leśnej i łowiectwa, były natomiast niekorzystne dla osadnictwa rolniczego. Pierwszą wzmiankę o miejscowościach Nowa Wieś Wielka, Tarkowo, Brzoza, będących własnością książąt kujawskich (później królów polskich) znajdujemy w *Rejestrze poradlnego* z terenu Kujaw z 1489 roku. Nowa Wieś Wielka od XIV wieku wchodziła w skład majątku Chomińskiej i do 1870 roku miała z Chomiązą wspólnych właścicieli (w XIX wieku St. Salerzyński, następnie Paruszewski, w okresie germanizacji nabyta przez niemieckich kolonizatorów) Pierwsze wiadomości o wsi Ryczywieś Królewska i Ryczywieś Szlachecka (obecnie Prądocin) pochodzą z początku XVI wieku. W 1520 roku notowana jest wieś Kolankowo, wchodząca w skład dóbr biskupstwa włocławskiego.

Od drugiej połowy XVI wieku do rozbiorów Polski wsie należały do starostwa bydgoskiego, zasiedlali je rolnicy, smolarze, i bartnicy W czasie najazdu szwedzkiego (1655-1660) wsie zostały zniszczone i splądrowane, zupełnie opustoszały. W XVII wieku nastąpił okres ożywienia gospodarki: miała miejsce lokacja wsi Dąbrowa Wielka, w Nowej Wsi urządzono folwark. Po zniszczeniach spowodowanych III Wojną Północną w latach 1700-1721 (Nowa Wieś, Brzoza oraz Dąbrowa zostały całkowicie zniszczone) przystąpiono do zasiedlania dawnych i lokowania nowych wsi. Do 1765 roku akt lokacyjny objął 10 osad, wśród nich znalazł się Dobromierz, zwany Brühlendorf od nazwiska jej założyciela, starosty bydgoskiego Henryka Brühla, na gruntach Kolankowa powstała osada Dąbrówka. Rozwojowi osadnictwa sprzyjało osadnictwo olęderskie, głównie na terenach trudnych, wymagających odpowiedniego przygotowania do uprawy bądź hodowli, sięgające końca XVI wieku (olędrów w okolice Bydgoszczy sprowadził starosta bydgoski, Jan Kościelecki) aż po rozbiory Polski. Na łąkach nad Notecią olędrzy meliorowali i osuszali podmokłe tereny nadrzeczne.

Pierwszy rozbiór Polski włączył obszar gminy Nowa Wieś Wielka w nadnotecki okręg „Netzedistrict”, pod zabór pruski prowincji Prusy Wschodnie. W 1807 roku miejscowości obecnej Gminy znalazły się w Księstwie Warszawskim, po Kongresie Wiedeńskim teren Gminy stał się częścią Wielkiego Księstwa Poznańskiego włączonego do Prus (od 1871 roku do cesarstwa niemieckiego). Masowo przybywali kolonizatorzy niemieccy z centralnych Prus, nastąpił rozwój miejscowej gospodarki, powstawały nowe obiekty, połączenia drogowe i kolejowe, jednocześnie nastąpił okres silnej germanizacji. Nowa Wieś Wielka w XIX wieku występowała pod niemiecką nazwą Gross Neudorf.

W latach 60 znajdował się tutaj kościół ewangelicki i cmentarz. Katolicy (Polacy) swoją parafię mieli w Lisewie Kościelnym, w obecnej Gminie Złotniki Kujawskie. Obszar obecnej Gminy został włączony do Państwa Polskiego w 1920 roku, po zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim, w wyniku postanowień Traktatu Wersalskiego. Nastąpiły wówczas znaczne zmiany w systemie administracyjnym. Tereny Gminy znalazły się w obrębie powiatu bydgoskiego, województwa poznańskiego (od 1938 roku województwa pomorskiego).

W 1928 roku utworzono wójtostwa obwodowe złożone z kilkunastu gmin wiejskich i kilku obszarów dworskich. Nowy podział powiatu bydgoskiego na 10 gmin, dzielących się na gromady, nastąpił w 1934 roku, w wyniku czego Nowa Wieś Wielka z innymi wioskami znalazła się w gminie Solec Kujawski, a Brzoza z okolicznymi wsiami w gminie Bydgoszcz-wieś. Wieś Dziemionna, Jakubowo, Januszkowo, Kolankowo, Prądocin, Tarkowo przyłączono do Gminy Złotniki Kujawskie w powiecie inowrocławskim, pozostały tam do 1945 roku.

Okres międzywojenny to czas dominacji w gospodarce nurtu niemieckiego. Tartaki i sklepy były w rękach niemieckich wspieranych przez niemiecką kasę oszczędnościową, pod koniec 1923 roku w korespondencji urzędowej funkcjonował obok polskiego język niemiecki. Widoczne były jednocześnie tendencje polonizacyjne, coraz więcej Polaków zajmowało stanowiska w administracji (na poczcie, kolei, w policji, leśnictwie), utworzono parafie rzymsko-katolickie, oraz liczne organizacje i koła o profilu kulturalno-oświatowym, wojskowym, sportowym, (m. in. Koło Powstańców Wielkopolskich, Polską Organizację Wojskową Rezerwistów, koło „Młode Polki”, organizację młodzieży męskiej połączoną z klubem sportowym, chór „Lirenka”). Działalność gospodarczą Polaków wspierała Kasa Stefczyka oszczędnościowo-pożyczkowa. Lata 30-te przyniosły nową falę wzrostu aktywności nacjonalistycznego żywiołu niemieckiego, na czele z Deutsche Vereinigung (Zjednoczenie Niemieckie).

Wojska niemieckie weszły do Nowej Wsi Wielkiej 7 września 1939 roku, wspierane przez miejscową grupę Selbstschutzu. Nastąpiły wówczas masowe aresztowania i rozstrzeliwania Polaków. Część obszaru obecnej Gminy znalazła się w Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie, w obwodzie rejencyjnym Bydgoszcz, część w Okręgu Rzeszy Poznań, od 1940 roku nazywanym Krajem Warty, w inowrocławskim obwodzie rejencyjnym. W sferze działań administracyjnych odnotować należy, iż po raz pierwszy została utworzona jednostka o nazwie: Gmina Nowa Wieś Wielka. W części obszaru obecnej Gminy Nowa Wieś Wielka znalazły się wyłączone z gminy Solec Kujawski wsie: Chrośna, Dąbrowa Wielka, Dobromierz, Leszyce, Łążyn i Nowa Wieś Wielka. Po wyzwoleniu w 1945 roku ukonstytuowała się 15-osobowa Gminna Rada Narodowa, funkcjonująca zaledwie kilka miesięcy. Rozwiązano ją w sierpniu 1945 roku, by przywrócić granice gminy Solec Kujawski sprzed okupacji. Kolejna reforma w 1954 r. powołała do życia gromady, m. in. gromadę Brzoza (z wsiami: Prądkie, Przyłęki, Kobylarnia, Olimpin, Smolno Nowe) oraz gromadę Nowa Wieś Wielka (z wsiami: Nowa Wioska, Dobromierz, Łążyn, Dziemionna, Jakubowo, Januszkowo, Kolankowo, Prądocin, część gromady Tarkowo-Tarkowo Dolne, od 1957 roku Dąbrowa Wielka). Na przełomie lat 1961/62 zlikwidowane gromadę Brzoza, a cały jej obszar, z wyjątkiem wsi Prądkie i Przyłęki, włączono do gromady Nowa Wieś Wielka. Kolejna reforma administracji terenowej w miejsce gromad powołała gminy jako podstawowe jednostki podziału administracyjnego kraju. Gmina Nowa Wieś Wielka w obecnych granicach powstała 1 stycznia 1973 roku.

7.3. Ogólna charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Nowa Wieś Wielka.

7.3.1. Zabytki nieruchome.

Na terenie Gminy znajdują się cenne zabytkowe obiekty dziedzictwa kulturowego. Pałacyk Myśliwski, wybudowany w Brzozie, pod koniec XIX wieku przez nieznanego artystę na terenie majątku należącego do rodziny Skórzewskich. Wchodził on w skład lubostrońskiego założenia pałacowo-parkowego i służył hrabiowskiej rodzinie do częstych wypraw na łono natury ze swojej rezydencji w Lubostroniu. Rezydencja Skórzewskich, w Lubostroniu powstała na terenie folwarku Piłatowo, należącego go klucza dóbr łabiszyńskich.

Po roku 1787 Fryderyk Skórzewski przystąpił do zakładania na obszarze folwarku Piłatowo obszernej rezydencji w stylu klasycystycznym, projektu znanego architekta Stanisława Zawadzkiego (prace nad dekoracją wnętrz wykonali malarze Antoni i Franciszek Smuglewiczowie i rzeźbiarz Michał Ceptowicz). Fundator chciał stworzyć monumentalne

wnętrze, w którym wystrój upamiętniałby szereg wydarzeń z dziejów narodowych. W 1800 roku nadano rezydencji nową nazwę „Lubostroń”, nawiązującą do położenia budowli w miejscu „ustronnem a lubem”. Oprócz pałacu powstała oficyna i zespół budynków stajni i wozowni. O szczególne wartości zespołu decyduje również rozległa kompozycja przestrzenna, w której znalazły się łąki i doliny Noteci, przyległe pola, lasy i zabudowania folwarczne. Czytelna i przejrzysta kompozycja przestrzenna podkreśla harmonię tego miejsca. Pałacyk myśliwski w Brzozie ma cechy stylu gotyzujących siedzib dworskich. W okresie międzywojennym pełnił funkcję siedziby zarządcy majątku Skórzewskich, następnie był użytkowany (do roku 1986 z przerwami) jako budynek mieszkalny, pozostający w rękach prywatnych. Jest to ceglany budynek wolnostojący, jednokondygnacyjny z ośmioboczną dwukondygnacyjną wieżą widokową w narożniku, położony na dominującym w okolicy wzniesieniu w odległości 2 km na południe od Brzozy i 1,5 km na zachód od Chmielnik. Obiekt jest w dobrym stanie, obecnie w rękach prywatnych.

Kościół katolicki Najświętszej Marii Panny Królowej Polski w Brzozie. Mieszkańcy Brzozy pragnący mieć swój kościół parafialny początkowo chcieli kupić kościół ewangelicki, jednak zamiar ten nie doszedł do skutku, gdyż według danych spisu ludności z 1921 roku, katolicy stanowili niewielką przewagę wśród protestantów (276 katolików i 224 ewangelików). Początkowo za kościół parafialny służyła kaplica z 1915 roku we wsi Przyłęki, Parafia posiadała tam również domek przeznaczony na mieszkanie duszpasterza.

W 1934 roku z inicjatywy starosty bydgoskiego, dr. Józefa Nowaka powstał Komitet Budowy Kościoła w Brzozie, 17 czerwca położono kamień węgielny pod budowę kościoła, według projektu poznańskiego architekta Stefana Cybichowskiego, na działce zakupionej od prywatnego właściciela, Kocikowskiego. Konsekracji świątyni w 1938 roku dokonał prymas Polski, ksiądz kardynał Augustyn Hlond.

Obecne witraże i ławki wymieniono w ostatnich latach. W czasie II wojny kościół służył ewangelikom, katolicy modlili się w kaplicy w Przyłękach. Po wojnie, w 1945 roku, ustawiono na głównym ołtarzu Grupę Ukrzyżowania wykonaną w 1937 roku przez bydgoskiego rzeźbiarza Bronisława Kłobuckiego pierwotnie dla kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy. W kaplicy cmentarnej kościoła znajduje się płaskorzeźbione tabernakulum pochodzące z przedwojennego ołtarza głównego.

W latach 1936-1938 wzniesiono przy kościele plebanię według projektu bydgoskiego architekta Jana Kossowskiego w stylu tzw. dworkowym, popularnym w okresie międzywojennym.

Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, dawny kościół ewangelicko-augsburski w Nowej Wsi Wielkiej wybudowany został przez przybywających w większej liczbie kolonizatorów niemieckich około 1867 roku jako zбір ewangelicko-augsburski w charakterystycznej dla II połowy XIX wieku manierze ceglano-gotyku. Także wnętrze poprzez swój emporowy układ, wyposażenie i elementy wystroju odpowiada stylistyce kościołów ewangelickich. Zakup gruntu i budowa kościoła finansowane były z funduszy własnych gminy, z dotacji bydgoskiego urzędu regencyjnego, we współpracy z bydgoskim urzędem budowlanym. Z inicjatywy miejscowej gminy wyznaniowej i pastora kościół wyposażono w 1897 roku w organy i nieco później w dzwon. Parafia katolicka powstała dopiero w wyniku zmiany stosunków ludnościowych i społecznych po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Pod wpływem coraz większego wpływu Polaków-katolików na życie religijne i społeczne w Nowej Wsi, w 1925 roku kardynał Edmund Dalbor erygował w Nowej Wsi Wielkiej parafię p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Było to ważne wydarzenie dla katolików, stanowiących mniejszość w protestanckim środowisku niemieckim. W 1933 r. podjęto próby wzniesienia kaplicy parafialnej, plebanii (w tym celu zakupiono plac oraz starą kuźnię) i założenia cmentarza grzebalnego.

Do kaplicy zakupiono obraz MB Niepokalanej pędzla Styki. Budowę kościoła uniemożliwił wybuch wojny w 1939 roku. Jako kościół gminy ewangelickiej budowla z 1867 roku funkcjonowała do roku 1945. Po wojnie nastąpiło poświęcenie kościoła pod wezwaniem N.M. Panny dla potrzeb liturgii rzymskokatolickiej. Prace remontowo-budowlane i inwestycyjne rozpoczęto w 1946 roku. Uzupełniano wyposażenie kościoła. W roku 1947 dla ołtarza głównego zakupiono obraz Niepokalanego Poczęcia pędzla bydgoskiego artysty, Olewińskiego, w 1954 r. dla ołtarza bocznego św. Judy zakupiono obraz autorstwa warszawskiego malarza Kalkhoffa. Nowy ołtarz główny, w którym po obu stronach obrazu umieszczono figury św. Kazimierza Królewicza i św. Stanisława Kostki, oddający neogotycki charakter kościoła wykonali w 1960 roku rzeźbiarz bydgoski, Alfred Górny i malarz Jan Zacholski. Wnętrze kościoła ozdobiono figuralną, wykonaną przez Kazimierza Drapiewskiego, i ornamentalną polichromią wykonaną przez Mariana Gierszewskiego z wyobrażeniem Chrystusa Króla, świętych i błogosławionych. W 1993 roku odbudowano przy drodze do cmentarza zniszczoną przez hitlerowców grootę i figurę Matki Bożej.

Na uwagę zasługuje zabudowa infrastruktury osadnictwa pruskiego II połowy XIX i I połowy XX wieku. Murowane, rzadko tynkowane budynki mieszkalne, mieszkalne z przybudówkami, budynki gospodarcze, tartak, dawna mleczarnia, szkoły z czerwonej cegły, występują w większości wsi należących do Gminy. Do ciekawszych obiektów należy ciąg

gospodarstw osadników niemieckich, szkoła kościół i plebania we wsi Dąbrowa Wielka. Kościół, pełniący funkcje świątyni protestanckiej, zbudowany został w 1876 roku jako świątynia protestancka. Parafię rzymskokatolicką Matki Bożej Królowej Polski erygował w tym obiekcie Stefan Kardynał Wyszyński w 1968 roku. W budynku gospodarczym przy byłej pastorówce widoczne są kute pręty ślusarki okiennej. W 1872 roku uruchomiono linię kolejową Bydgoszcz-Gniezno-Poznań.

W tym samym roku wybudowano jednopiętrowy budynek dworcowy z mieszkaniami dla kolejarzy. Po 1918 roku zdecydowano o budowie linii kolejowej łączącej Śląsk z Bałtykiem, a w 1932 roku Francusko-Polskie Towarzystwo Kolejowe, Spółka Akcyjna przystąpiła do realizacji budowy magistrali węglowej Śląsk-Gdynia o długości 492 km. Fragment tej magistrali przebiega przez obszar Gminy – z kierunku Inowrocławia, przez Nową Wieś Wielką do Bydgoszczy i dalej w stronę Gdyni. Odcinek z Nowej Wsi Wielkiej przez Emilianowo do Bydgoszczy- Wschód zbudowano tuż przed II wojną światową. Magistrala ta do dziś pozostaje jedną z ważniejszych linii kolejowych w Polsce o znaczeniu strategicznym. Dla ruchu pociągów osobowych wykorzystywana jest linia kolejowa łącząca Nową Wieś Wielką, Chmielniki, Brzozę z Bydgoszczą i Poznaniem.

7.3.2. Pomnik Powstańców Wielkopolskich:

W maju 1923 roku odsłonięto i poświęcono okazały pomnik - mauzoleum poległych i pomordowanych w Brzozie Powstańców Wielkopolskich, wzniesiony na grobie kilkunastu bohaterów Powstania. Pomnik zaprojektował Władysław Gaca, figury i płaskorzeźbę wykonała firma sztukatorska Maksymiliana Rutkowskiego z Bydgoszczy. „Do pomnika prowadziło 9 betonowych szerokich stopni, z trzech stron otaczał go betonowy mur z prostokątnymi słupkami. Pomnik wykonano z piaskowca w formie zamkniętego wejścia do kaplicy. Po bokach umieszczono dwa pilastry, zakończone rzeźbionymi głowicami. Całość zwieńczył tympanon z płaskorzeźbą przedstawiającą symbole walki zbrojnej. Pod tympanonem znajdował się wypukły napis wykonany wersalikami: *Naszym Bohaterom Poległym w Brzozie w Styczniu 1919*. W środku całości, na najniższym postumencie, znajdowała się leżąca postać rannego powstańca, nad nim na cokole wykonanym z dwóch brył stała figura Chrystusa.

Na ścianie w prostokątnych wnękach, znajdujących się po obu stronach figury, wypisano wypukłymi literami nazwiska poległych i pomordowanych powstańców”. Pomnik został zniszczony przez okupanta w 1939 roku. W 2005 roku podjęto decyzję o odbudowie Pomnika i powołano Gminny Komitet Odbudowy Pomnika Powstańców Wielkopolskich.

W listopadzie 2009 roku wmurowano kamień węgielny pod fundamenty przyszłego pomnika, a w 2010 roku przeprowadzono ekshumację zwłok poległych powstańców. Znaleziono wówczas fragmenty mundurów, guziki, paski, łuski, portfel, zegarek, przedmioty te przekazano do Izby Pamięci miejscowej Szkoły Podstawowej. Ponowny pochówek ekshumowanych powstańców w miejsce częściowo odbudowanego mauzoleum odbył się w listopadzie 2010 roku. Uroczyste odsłonięcie zrekonstruowanego pomnika miało miejsce w dniu 15 stycznia 2012r.

7.3.3. Dolinę Noteci pokrywają gleby torfowe i murszowa te na dnie Doliny oraz brunatne kwaśne (i wylugowane) i bielice na obszarach nadzalewowych, na których zarejestrowano największą ilość stanowisk archeologicznych. Baza podstawowych danych archeologicznych dla Gminy Nowa Wieś Wielka udokumentowana została na kartach ewidencji stanowisk archeologicznych zarejestrowanych w ramach tzw. Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarach 40-38,41-38,39-37, 39-38 i 40-39 (przechowywane w archiwum WU OZ DB). Archeologiczne badania powierzchniowe na terenie Gminy Nowa Wieś Wielka rozpoczął w 1929 roku prof. Józef Kostrzewski, rejestrując kilkadziesiąt stanowisk z epoki kamienia, głównie tzw. „krzemienic”, zlokalizowanych w rejonie Januszkowa Kujawskiego i Dobromierza. Według danych archiwalnych z 1951 roku prof. Kostrzewski wraz z Tadeuszem Wiślańskim kontynuował badania powierzchniowe na terenie Gminy Nowa Wieś Wielka, powiększając liczbę archeologicznych punktów osadniczych. Zebrane z tych badań materiały zabytkowe przechowywane są obecnie w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. W latach 70. XX wieku badania powierzchniowe kontynuował Zespół Badań Kujaw między innymi w rejonie Prądocińska i Januszkowa Kujawskiego. W tym czasie przeprowadzono także badania sondażowe i wykopaliskowe na wybranych stanowiskach archeologicznych (m. in. Januszkowo Kujawskie st. 25, Kolankowo, st. 1 oraz Prądocińska st. 6). Ostatnią całościową weryfikację istniejącej bazy danych archeologicznych przeprowadziła na przełomie 1997/98 Elżbieta Dygaszewicz z WU OZ DB. Ogółem na terenie Gminy Nowa Wieś Wielka zarejestrowano niewiele ponad 200 stanowisk archeologicznych. Analiza chronologiczno-kulturowa wykazała zdecydowaną przewagę osadnictwa pochodzącego z epoki kamienia.

Głównym komponentem kulturowym są w tym przypadku materiały stanowiące pozostałości po obozowiskach łowców-zbieraczy z paleolitu schyłkowego oraz mezolitu (m. in. okolice Prądocińska i Brzozy) także w dużej ilości osad neolitycznych rolników po ludności kultury pucharów lejkowatych (główne skupienie to okolice Tarkowa Dolnego).

W nieco mniejszej liczbie reprezentowane są pozostałości osadnictwa neolitycznego po ludności kultury amfor kulistych i kultury ceramiki sznurowej. Nieliczne przykłady stanowią punkty osadnictwa związane z ludnością kultury łużyckiej i przeworskiej, odosobnione są natomiast ślady osadnicze związane z okresem wczesnego i późnego średniowiecza. W dużej ilości odnotowane zostały materiały archeologiczne będące pozostałością po epoce nowożytnej (XVIII-XIX wiek). Do interesujących obiektów zabytkowych często błędnie zaliczanych do kategorii zabytków archeologicznych należy niewątpliwie kamienny krąg zlokalizowany na terenie Nadleśnictwa Smolno w miejscowości Kobylarnia. Malownicze położenie okręgu złożone z 10 głazów kamiennych o płaskich powierzchniach i zaokrąglonych szczytach wraz z zagłębionym w jego wnętrzu małym oczkiem wodnym na pięknej leśnej polanie sprawia, że mamy tutaj do czynienia ze szczególną atrakcją turystyczną. Unikatowy kamienny krąg nawiązuje do typowych miejsc kultu starogermańskiego plemienia Gotów. Powstał zapewne w tym miejscu w czasie II wojny światowej na potrzeby popularnych praktyk okultystycznych uprawianych powszechnie przez niektórych oficerów niemieckich. Krąg kamienny w Kobylarni jest ważnym świadectwem wspólnej historii, reliktem rytuałów stosowanych przez ludność niemiecką zamieszkującą w przeszłości obszar Gminy Nowa Wieś Wielka. Podobnie jak w przypadku zabytkowych nekropolii napływowej ludności ewangelickiej, w programie ochrony tego miejsca należy położyć szczególny nacisk na element edukacyjny oraz na propagowanie idei szacunku w odbiorze dzieł będących tworem obcej społeczności.

Mało znane, ale równie interesujące i ważne obiekty na terenie Gminy Nowa Wieś Wielka, to relikty polskich i niemieckich fortyfikacji obronnych, obecnie trudnych do odszukania z uwagi na duży stopień zniekształcenia pierwotnej formy terenowej. W rejonie Piecki-Kobyle Błota oraz Smolno-Kobylarnia-Olimpin znajdują się dobrze zachowane polskie okopy stanowiące pozostałość stanowisk zaliczanych do polskiej pozycji obronnej z 1939 roku zlokalizowanej wzdłuż linii począwszy od Łabiszyna, poprzez dwór Mochle, Jezioro Jezuickie, Piecki, Żółwin aż do Łęgnowa pod Bydgoszczą. Licznych informacji na temat tych umocnień dostarczają źródła pisane oraz relacje dotyczące walk toczonych w tym rejonie we wrześniu 1939 roku przez oddziały 15 Dywizji Piechoty oraz resztki 927 Dywizji Pancerniej Wojska Polskiego.

Kolejna linia zabytkowych fortyfikacji polowych to niemiecka pozycja obronna z 1945 roku budowana od wiosny 1944 roku przez oddziały Hitlerjugend, pracowników przymusowych oraz jeńców wojennych. Jej ogólny przebieg w terenie wytyczony był pomiędzy miejscowościami Suchatówka pod Toruniem do Nakła n. Notecią. Koncepcja

obrony opierała się tu na silnie rozbudowanych węzłach obronnych ryglujących drogi o strategicznym znaczeniu, połączonych ciągłą linią okopów oraz miejscami rowów przeciwpancernych. Taki węzeł obronny (tzw. rygiel) zlokalizowany m. in. w Nowej Wsi Wielkiej stanowiło 12 schronów wykonanych w konstrukcji drewniano-ziemnej i rozmieszczonych na południe od wsi w zwartym kompleksie leśnym. Schrony łączyła sieć okopów i rowów dobiegowych, na przedpolu rozmieszczano zasieki z drutu kolczastego i zapory przeciwpancerne (tzw. „zęby trytona”). Na zapleczu wybudowano ciągły rów przeciwpancerny, który w miejscu skrzyżowania z drogą zabezpieczony był dodatkowo przeszkodą w postaci żelbetowych zapór. Dodatkowo pomiędzy ryglami w Suchatówce i Nowej Wsi Wielkiej wzniesiono ciąg umocnień opartych na przeszkodach naturalnych w postaci lasów, cieków wodnych i terenów podmokłych. Na krawędzi lasu na południe od Nowej Wsi Wielkiej w kierunku na Dąbrowę Wielką dobrze zachowane są pozostałości rowu przeciwpancernego, wzmocnionego stanowiskami broni maszynowej oraz relikdami okopów i pojedynczych schronów drewniano-ziemnych. Dostępu do rowu bronił kanał Zielona Struga oraz bagna. Powojenną ciekawostką na tym terenie są również materialne ślady po obozach pracy wraz z relikdami ziemianek (Dąbrowa Wielka - obozy, Januszkowo Kujawskie – 1 obóz).

7.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z *Ustawy z dnia 23. lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, funkcji i przeznaczenia obiektu wymagają pisemnego pozwolenia Bydgoskiej Delegatury WUOZ.

7.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

1. Nowa Wieś Wielka: kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP (*dz. nr ew. 154/4*), dawny kościół ewangelicko-augsburski, Nr rej. A/828 z dnia 8 stycznia 1997r. Własność: Parafia rzymskokatolicka Nowa Wieś Wielka. Stan zachowania ogólnie dobry, fundament stabilny, mury o ceglach częściowo skruszałych i fragmentarycznie występujących ubytkach wiązań,
2. Brzoza-Chmielniki: pałacyk myśliwski, Nr rej. A/1077, z dnia 8 grudnia 1994r., (*dz. nr ew. 350/2*). Własność : prywatna. Ogólnie stan zachowania budynku dobry. Wnętrza adaptowane obecnie na cele mieszkalne. W ostatnich latach w obiekcie

prowadzone były prace remontowe bez uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Toruniu Delegaturą w Bydgoszczy.

3. Prądociń 87 : chata drewniana podcieniowa, dawny zajazd, Nr rej. A/243, z dnia 21 września 1937r., (dz. nr ew. 144/1)

7.4.2. Tereny chronione w granicach Gminy Nowa Wieś Wielka:

- 1) Obszar Chronionego Krajobrazu Wydm Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej utworzony na podstawie Rozporządzenie Nr 9 Wojewody Bydgoskiego z dnia 14. czerwca 1991 r. w sprawie utworzenia 22 obszarów krajobrazu chronionego w województwie bydgoskim
- 2) Obszar Chronionego Krajobrazu „Łąki Nadnoteckie”, w tym rezerwat „Dziki Ostrów” utworzony na mocy uchwały Nr VI/141/2000 Rady Gminy Nowa Wieś Wielka z dnia 29 marca 2000 r.
- 3) Użytki ekologiczne (w rejestrze Starosty Bydgoskiego znajduje się 86 użytków).
- 4) Pomniki przyrody (8 dębów szypułkowych).
- 5) Rezerwat przyrody „Dziki Ostrów”.
- 6) Rezerwat przyrody „Tarkowo”.

7.5. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Najliczniejszą grupę stanowi zabudowa mieszkalna, prócz tego jest tartak, budynki gospodarcze, dworzec, szkoły.

7.5.1. Zabytki nieruchome ujęte w ewidencji zabytków.

Brzoza

BRZOZA ul. Łabiszyńska, kościół p.w. NMP Królowej Polski, dz.117/19

BRZOZA ul. Łabiszyńska 20, plebania, dz.117/19

BRZOZA krzyż - róg ulicy Powstańców Wlkp./Szkolnej

BRZOZA Pomnik Powstańców Wlkp. – rekonstrukcja, dz. nr 117/28

BRZOZA ul. Łabiszyńska – przedszkole

BRZOZA dom nr 6

BRZOZA ul. Bydgoska 37A, dom kolejowy, dz. nr 28/5

BRZOZA ul. Bydgoska 37A, budynek gospodarczy

BRZOZA ul. Bydgoska 37B, dom kolejowy, dz. nr 28/7

BRZOZA ul. Bydgoska nr 37C, zespół dworca: dworzec, dz. nr 28/17

BRZOZA ul. Bydgoska 37C, zespół dworca: budynek ekspedycji przy dworcu,

BRZOZA ul. Bydgoska 37C, zespół dworca: budynek magazynowy
BRZOZA ul. Bydgoska 37C, zespół dworca: dawny szalet, *dz. nr 28/11*
BRZOZA ul. Bydgoska 39B, dom kolejowy, *dz. nr 28/12*
BRZOZA ul. Bydgoska 39C, dom kolejowy, *dz. nr 28/14*
BRZOZA ul. Bydgoska 39D, dom kolejowy, *dz. nr 28/15*
BRZOZA ul. Bydgoska 39D, budynek gospodarczy
BRZOZA ul. Bydgoska 39E, dom kolejowy, *dz. nr 28/16*
BRZOZA ul. Bydgoska 39E, budynek gospodarczy
BRZOZA ul. Bydgoska 49, dom (przy przejeździe kolejowym), *dz. nr 28/18*
BRZOZA ul. Bydgoska 49, budynek gospodarczy
BRZOZA ul. Bydgoska 50, dom, *dz. nr 209/2*
BRZOZA ul. Bydgoska 50, budynek gospodarczy
BRZOZA ul. Bydgoska 50, stodoła
BRZOZA ul. Bydgoska 64, dom, *dz. nr 214*
BRZOZA ul. Bydgoska 64, kapliczka z figurą NMP, *dz. nr 214*
BRZOZA ul. Bydgoska 64, budynek gospodarczy
BRZOZA ul. Topolowa 7, dom, *dz. nr 753*
BRZOZA ul. Słoneczna 7, dom, *dz. nr 51/12*
BRZOZA ul. Powstańców Wlkp. 10, dom, *dz. nr 135/3*
BRZOZA ul. Powstańców Wlkp. 16, dom, *dz. nr 133/9*
BRZOZA ul. Powstańców Wlkp. 18, dom, *dz. nr 132/9*
BRZOZA ul. Powstańców Wlkp. 48, dom, *dz. nr 122/15*
BRZOZA ul. Przemysłowa 36, dom, *dz. nr 48/12*
BRZOZA ul. Przemysłowa 36, brama słupowa przy domu, *dz. nr 48/12*

Chmielniki

CHMIELNIKI chata drewniana, *dz. nr 199*
CHMIELNIKI 1, dom, (dawny hotel, zgoda na rozbiórkę), *dz. nr 199*

Dąbrowa Wielka

DĄBROWA WIELKA 8, dom, *dz. nr 13*
DĄBROWA WIELKA 17, dom mieszkalny - świetlica wiejska (d. pastorówka), *dz. nr 31*
DĄBROWA WIELKA 17 budynek gospodarczy

DĄBROWA WIELKA 24, dom (mieszkalno – gospodarczy), *dz. nr 61*

DĄBROWA WIELKA 31, dom, *dz. nr 103/2*

DĄBROWA WIELKA 31, budynek gospodarczy

DĄBROWA WIELKA 36, dom (dawna szkoła), *dz. nr 125*

DĄBROWA WIELKA 36, budynek gospodarczy

DĄBROWA WIELKA 36A, kościół, *dz. nr 126*

Dobromierz

DOBROMIERZ 15, dom, *dz. nr 9/3*

DOBROMIERZ 17, dom, *dz. nr 18/4*

DOBROMIERZ 23, dom, *dz. nr 24*

DOBROMIERZ 32, dom mieszkalny - świetlica wiejska (dawna szkoła), *dz. nr 90/1*

DOBROMIERZ 32, budynek gospodarczy

DOBROMIERZ, dom (*fotografia budynku dostępna w WUOZDB*)

Dobromierz Górny

DOBROMIERZ 45 dom, *dz. nr 157/2*

Dziemionna

DZIEMIONNA ul. Malinowa 8, dom z budynkiem gospodarczym, *dz. nr 18/1*

DZIEMIONNA ul. Malinowa 66, dom, *dz. nr 30/4*

DZIEMIONNA ul. Malinowa 76, dom, *dz. nr 32/3*

DZIEMIONNA ul. Malinowa 76, budynek gospodarczy

DZIEMIONNA ul. Malinowa 94, dom, *dz. nr 35/9*

DZIEMIONNA ul. Polna 31, dom, *dz. nr 17/13*

DZIEMIONNA ul. Polna 38, dom, *dz. nr 16/2*

DZIEMIONNA ul. Polna 51, dom, *dz. nr 12/2*

DZIEMIONNA dom nr 21

Jakubowo

JAKUBOWO kapliczka przydrożna, *dz. nr 58*

JAKUBOWO 9, dom mieszkalny-świetlica wiejska (dawna szkoła), *dz. nr 56/1*

JAKUBOWO 12, chata drewniana, *dz. nr 33*

JAKUBOWO 14, dom, *dz. nr 77*

JAKUBOWO 14, budynek gospodarczy

JAKUBOWO 14, stodoła

Januszkowo

JANUSZKOWO 7 dom mieszkalny-światlica wiejska, *dz. nr 44*

JANUSZKOWO 15, dom, *dz. nr 72/1*

JANUSZKOWO 21, dom (przy dawnym przejeździe kolejowym), *dz. nr 145/4*

JANUSZKOWO 31, dom, *dz. nr 185/6*

JANUSZKOWO 31, budynek gospodarczy

JANUSZKOWO ul.Słowikowa 16, dom (daw. Januszkowo 33)

JANUSZKOWO ul.Słowikowa 16, budynek gospodarczy

JANUSZKOWO dom nr 37, (stary dom, obok nowy o tym samym numerze), *dz. nr 162/2*

Kobylarnia

KOBYLARNIA ul. Prosta 7, dom, *dz. nr 79/1*

KOBYLARNIA ul. Nad Szosą 16 dom

Kolankowo

KOLANKOWO dom nr 30

Leszyce

LESZYCE kapliczka, *dz. nr 105/1*

LESZYCE 1, dom (dawna szkoła), *dz. nr 184/1*

LESZYCE 1, budynek gospodarczy, *dz. nr 184/1*

LESZYCE cmentarz ewangelicki, *dz. nr 99*

LESZYCE 2, dom (leśniczówka Dąbki), *dz. nr 17132/5*

LESZYCE 2 budynek gospodarczy dz. nr 17132/5

LESZYCE 21, dom (leśniczówka Dębinka), *dz. nr 17107/8*

LESZYCE 21 budynek gospodarczy

LESZYCE 21 stodoła

Nowa Wieś Wielka

NOWA WIEŚ WIELKA Al. Pokoju 3, dom, *dz. nr 92/3, 92/13*

NOWA WIEŚ WIELKA Al. Pokoju 3, budynek gospodarczy

NOWA WIEŚ WIELKA ul. Dworcowa, dworzec, *dz. nr 116/3*
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Dworcowa, droga brukowana, *dz. nr 116/3*
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Bydgoska 4, dom, *dz. nr 156/6*
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Bydgoska 7, dom, *dz. nr 166/6*
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Bydgoska 46, dom kolejowy, *dz. nr 104/3*
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Bydgoska 46, budynek gospodarczy
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Bydgoska 48, dom kolejowy, *dz. nr 104/1*
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Kolejowa 1, dom, *dz. nr 199/4*
NOWA WIEŚ WIELKA ul. Kolejowa 2, dom, *dz. nr 198/3*
NOWA WIEŚ WIELKA cmentarz parafii rzymskokatolickiej, *dz. nr 243 obr. ew. Leszyce*

Nowa Wioska

NOWA WIOSKA 8, dom, *dz. nr 48/3*
NOWA WIOSKA 25, dom mieszkalny – świetlica wiejska, (dawna szkoła), *dz. nr 47/3*
NOWA WIOSKA 25, budynek gospodarczy

Nowe Smolno

NOWE SMOLNO 10, dom mieszkalny i świetlica wiejska (dawna szkoła), *dz. nr 43/2*
NOWE SMOLNO 10, budynek gospodarczy
NOWE SMOLNO 3A, dom, *dz. nr 234*
NOWE SMOLNO 3A, budynek gospodarczy

Olimpin

OLIMPIN ul. Nadrzeczna 4, dom (dawna szkoła), *dz. nr 258/5*
OLIMPIN ul. Nadrzeczna 4, budynek gospodarczy
OLIMPIN ul. Łabiszyńska 12, dom, *dz. nr 259/12*
OLIMPIN ul. Nadrzeczna 31, dom, *dz. nr 243/7*
OLIMPIN ul. Nadrzeczna 47, dom, *dz. nr 215/1*
OLIMPIN ul. Nadrzeczna 47, stodoła
OLIMPIN- cmentarz parafii rzymskokatolickiej, *dz. nr 310*

Prądocin

PRĄDOCIN 17, dom (d. PGR), *dz. nr 52/6*
PRĄDOCIN 28, dom, (dawna szkoła), *dz. nr 8/1*

PRĄDOCIN 28, pompa

PRĄDOCIN 30, dom dróżnika, *dz. nr 63/1*

PRĄDOCIN 30, budynek gospodarczy

PRĄDOCIN ul. Bydgoska 45 (d. Prądocin 31), dom, *dz. nr 88/3*

PRĄDOCIN ul. Bydgoska 45, budynek gospodarczy

PRĄDOCIN 112, dom, *dz. nr 204/1*

PRĄDOCIN 112, budynek gospodarczy 1

PRĄDOCIN 112, budynek gospodarczy 2

PRĄDOCIN 112, stodoła

Tarkowo Dolne

TARKOWO DOLNE – adres: Nowa Wieś Wielka ul. Dworcowa 1, leśniczówka
dz. nr 17215/9 obręb Leszyce

TARKOWO DOLNE budynek gospodarczy I w zespole leśniczówki

TARKOWO DOLNE budynek gospodarczy II w zespole leśniczówki

Zalecenia konserwatorskie dotyczą zwłaszcza zachowania pierwotnej bryły budynków, historycznego kształtu i pokrycia dachu, maksymalnego zachowania pierwotnej substancji – zwłaszcza stolarki okiennej i drzwiowej, a w razie konieczności jej wymiany ujednolicenia i nadania jej pierwotnego charakteru. Zachowania detali architektonicznych (gzymsy, opaski okienne, okiennice). Zachowanie elementów małej architektury dotyczy zwłaszcza kapliczek i krzyży przydrożnych ale również historycznych ogrodzeń i altan ogrodowych.

7.5.2. Nieczynne cmentarze ewangelickie na terenie Gminy Nowa Wieś Wielka.

(istniejące i nieistniejące na powierzchni terenu)

L.p.	Miejscowość	Nr działki
1	Brzoza ul. Bydgoska	194
2	Brzoza ul. Powstańców Wlkp.	88
3	Brzoza (Chmielniki)	361/1
4	Dąbrowa Wielka	34
5	Dobromierz	77/1
6	Dobromierz Górny	17113 obr. Leszyce
7	Kolankowo	86
8	Leszyce	99
9	Leszyce (Dębinka)	17107/8
10	Olimpin	308/1
11	Olimpin	305/1
12	Prądocin	9
12	Tarkowo Dolne	57/5
14	Tarkowo Dolne	1
15	Nowa Wieś Wielka	154/1 (przeniesiony)
16	Dziemionna	26/6
17	Dziemionna	1

8. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Analiza szans i zagrożeń gminy Nowa Wieś Wielka pod względem zachowania i ochrony substancji zabytkowej

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - Atrakcyjne położenie geograficzne Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki i rekreacji - Urozmaicony krajobraz przyrodniczy Gminy - Występowanie lasów oraz rozległego Jeziora Jezuickiego - Zachowane elementy krajobrazu kulturowego w postaci zabytkowych założeń dworsko-parkowych - Zachowane zabytkowe obiekty sakralne oraz nekropolie - Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej - Występowanie popularnych szlaków turystycznych - Dobre warunki dla rozwoju agroturystyki oraz rekreacji - Drogowa dostępność komunikacyjna - Bliskość interesujących miast historycznych - Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Gminy - Aktywna działalność lokalnych organizacji pozarządowych, a także stowarzyszeń 	<ul style="list-style-type: none"> - Zanedbania w zakresie stanu technicznego wielu obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków - Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego - Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych - Niezbyt duże środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego - Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego - Niepełne wykorzystanie walorów turystycznych Gminy - Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architekt., konserwatorskich i historycznych - Zbyt duża emisja dwutlenku węgla spowodowana stosowaniem przestarzałej instalacji grzewczej - Zła sytuacja finansowa wielu właścicieli obiektów zabytkowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków - Pozyskiwanie wsparcia finansowego z różnych źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie przy obiektach zabytk. - Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Gminy, przyciągająca turystów - Popularyzacja wiedzy na temat poszanowania obiektów o walorach historycznych - Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby dziedzictwa kulturowego - Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) 	<ul style="list-style-type: none"> - Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu - Lokalizacja wież telefonii komórkowej niekorzystnie wpływająca na panoramę miejscowości i zespołów zabytkowych - Zmiany w układach ruralistycznych oraz urbanistycznych, związane z nową zabudową - Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych - Brak komunikacji na linii właściciele – władze samorządowe, władze konserwatorskie - Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu

<ul style="list-style-type: none"> - Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. - Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych kultywujących tradycje miejscową - Tworzenie systemu informacji turystycznej zabytkach 	<ul style="list-style-type: none"> i remontach obiektów zabytkowych - Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska - Zwiększony stopień zanieczyszczenia powietrza powodujący destrukcję substancji zabytkowej - Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego - Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów - Nielegalne poszukiwania zabytków archeologicznych
---	--

9. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NOWA WIEŚ WIELKA

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nowa Wieś Wielka formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami na lata 2017-2020 Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziedzictwa kulturowego Gminy oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

PROPONOWANE KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINY NA LATA 2017-2020

<p>CEL 1: Uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego w kształtowaniu polityki przestrzennej gminy</p>
<p style="text-align: center;">Priorytet:</p>
<p>Wprowadzanie i konsekwentne egzekwowanie zasad dotyczących ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego - w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego</p>
<p>Monitorowanie działań inwestycyjnych na terytorium gminy, związanych z ochroną ładu przestrzennego i rewitalizacją obiektów zabytkowych</p>
<p>Powiązanie polityki przestrzennej gminy z priorytetami określonymi w dokumentach strategicznych</p>
<p>Ścisła i stała współpraca samorządu z Urzędem Ochrony Zabytków w celu przeciwdziałania zagrożeniom dla zasobów dziedzictwa kulturowego</p>

<p>CEL 2: Zwielenokrotnienie kierunków działań samorządu gminnego, w celu lepszego udokumentowania wiedzy na temat zasobów i wartości dziedzictwa kulturowego gminy</p>
<p style="text-align: center;">Priorytet:</p>
<p>Poprawa jakości i dostępności do obiektów zabytkowych</p>
<p>Opracowanie przejrzystego oznakowania i identyfikacji obiektów zabytkowych</p>
<p>Budowa nowych szlaków turystyczno-edukacyjnych</p>
<p>Podjęmowanie działań zmierzających do rozwoju wiedzy na temat przeszłości historycznej gminy ze szczególny uwzględnieniem inicjowania i wspierania badań archeologicznych na najbardziej wartościowych stanowiskach archeologicznych</p>
<p>Rewitalizacja zabytkowych nekropoli</p>

Weryfikacja kart gminnej ewidencji zabytków oraz wykonanie nowych, aktualnych kart obiektów zabytkowych w tym kart zabytkowych cmentarzy
Publikacja opracowań dotyczących wybranych aspektów dziedzictwa kulturowego gminy
Wspieranie działań społecznych, służących rozpowszechnianiu wiedzy na temat lokalnych tradycji kulturowych

CEL 3: Przeciwdziałanie zagrożeniom związanym z niszczeniem dziedzictwa archeologicznego miny
Priorytet:
Okresowy monitoring stanu zachowania stanowisk archeologicznych prowadzony we współpracy z Urzędem Ochrony Zabytków oraz Policją
Przekazywanie informacji o zakazie prowadzenia prac eksploracyjnych i poszukiwawczych bez zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków np. na stronie internetowej gminy i tablicy informacyjnej w urzędzie gminy (telefon alarmowy)
Bieżąca kontrola zgodności prowadzenia prac ziemnych, budowlanych z warunkami nałożonymi przez Urząd Ochrony Zabytków (dotyczy również zabytków architektury i zabytkowej zieleni)

CEL 4: Edukacja lokalnej społeczności w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy
Priorytet:
Organizacja imprez kulturalno-oświatowych służących promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy
Organizacja konkursów dla wzorcowych gospodarzy i opiekunów obiektów zabytkowych
Udostępnianie informacji właścicielom i użytkownikom obiektów zabytkowych na temat możliwości korzystania z ulg pomocy finansowej
Inicjowane i wspieranie działań zmierzających do tworzenia multimedialnych prezentacji promujących region pod względem posiadanych walorów kulturowych
Wsparcie finansowe dla wydawnictw regionalnych

10. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowa Wieś Wielka powinny być realizowane w okresie czterech lat po jego przyjęciu, poprzez wspólne działania władz samorządowych w porozumieniu z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Powiatowym Urzędem Pracy, właścicielami obiektów, parafiami, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych oraz z poszanowaniem przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W celu prawidłowego realizowania działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy należy wykorzystać następujące instrumenty:

- prawne (m.in. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach naukowych artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych,

np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, respektowanie i kontrola zapisów dotyczących warunków konserwatorskich wyrażonych w decyzjach o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego),

- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z funduszy europejskich, subwencje, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków, stałe monitorowanie obszarów ochrony archeologicznej w celu przeciwdziałania dewastacji obiektów archeologicznych),
- koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych programach ochrony zabytków strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi).

Za wdrażanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami odpowiedzialny jest Wójt Gminy Nowa Wieś Wielka, za pośrednictwem odpowiednich komórek organizacyjnych Urzędu Gminy.

Po dwóch latach Wójt Gminy przedkłada Radzie Gminy wstępne sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, w celu sprawdzenia zgodności i prawidłowości działań wyznaczonych w Programie oraz w celu możliwości wprowadzenia koniecznych i uzasadnionych zmian w Programie, aby go udoskonalić (art.87 ust.1 i ust.5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*).

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W rozdziale opisano źródła finansowania Programu Opieki nad Zabytkami z wyłączeniem środków własnych Gminy Nowa Wieś Wielka.

Istotne jest jednak że duża część proponowanych wariantów dofinansowania zewnętrznego wymaga zaangażowania wkładu własnego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w *Ustawy*, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac

konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku.

Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- dotacje Województwa

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych i RPO
- program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG

Spśród najważniejszych źródeł finansowania inwestycji związanych z zabytkami należy wskazać:

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DS. KULTURY

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu.

Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

A. Ochrona zabytków

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do

rejestr zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

- 3) w przypadku zadań określonych w ust. 1 można ubiegać się wyłącznie o dofinansowanie kosztów określonych w art. 77. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, ze. zm.);
- 4) do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Uprawnieni wnioskodawcy

1. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.
2. W przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 2 regulaminu tego priorytetu o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.
3. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

B. Ochrona zabytków archeologicznych

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

W przypadku wyników archeologicznych badań poprzedzających inwestycje, dofinansowane mogą być wyłącznie koszty opracowania redakcyjnego i publikacji książkowej oraz ewentualnych dodatkowych analiz, które nie zostały wykonane w ramach umowy z inwestorem.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

C. Rozwój infrastruktury kultury – Infrastruktura kultury

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego – z wyjątkiem sytuacji, gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

PROMESA MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest szczególnym rodzajem ministerialnego programu operacyjnego, którego celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich, w tym na zadania z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dofinansowanie dotyczy projektów realizowanych w ramach: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013, Regionalnych Programów Operacyjnych 2007- 2013, Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013, Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej, Programu Kultura 2007-2013.

Uprawnionymi do pozyskania dotacji są jednostki samorządu terytorialnego oraz państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe, kościoły lub związki wyznaniowe, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury, organizacje pozarządowe i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne. Promesa MKiDN może pokrywać maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy.

W szczególnych przypadkach Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może zdecydować o pokryciu więcej niż 85 % wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

„ZABYTEK ZADBANY” konkurs

Co roku ogłaszany jest przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego konkurs na najlepiej zadbany zabytek w kraju . Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków.

Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów.

Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów. Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury.

Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane jest do rejestru zabytków.

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTEKÓW

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne

posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;

- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;
- c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:
  - zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
  - stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE

Proces dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, odbywa się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie odpowiedniej uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa.

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Art. 82. 1. Precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 w/w ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r. nr 16, poz. 95 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Miasta lub Gminy.